

Nagymonográfia Széles Klára:
Lászlóffy Aladáról „Mit látsz egy íróasztalon?”
 Lászlóffy Aladár világa
 Cédrus Művészeti
 Alapítvány – Napkút
 Kiadó, Bp., 2007.

Lászlóffy Aladár az újabb erdélyi és egyetemes magyar költészet egyik kimagasló, klasszikus rangú alakja. Élénk visszhangot kiváltó indulása az ötvenes évek második felében, illetve markáns költői jelentkezése a hatvanas évek jellegadó Forrás-nemzedéki könyvsorozatában: az egész erdélyi irodalomra úgy mond „vérátömlesztő” hatást gyakorolt. A jótékony felfrissülést hozó esztétikai „nagykorúsítás” irodalomtörténeti szerepét akkor már Kányádi Sándortól Székely Jánosig a közvetlenül a háború után indulók közül is sokan vállalták, de az avantgárdizmustól a tárgyias-elvont lírai formáig kísérletező Forrás-lírikusok újdonságai (Páskándi Gézától Szilágyi Domokosig és Hervay Gizelláig) szintén, olykor még inkább vitathatatlanul erőteljes felpezsdülést, korszerűséget jelentettek. S ha az említettekről napjainkra már az átfogó tanulmányok mellett megszülettek a mérvadó monográfiák is, Lászlóffy Aladár hatalmas életművének a teljességigényű feldolgozása mindedig váratott magára. S ezt a hiányt most az a kitűnő irodalomtörténész, irodalomkritikus Széles Klára pótolta, aki évtizedek óta baráti közelségből figyeli az író pályájának alakulását, s aki rengeteg résztanulmány, kritikai áttekintés után – immár szintézisbe rendezve saját kutatásainak anyagát – két monumentális összegzéssel is előállt. Az egyik a *Lelkünkre így ül ez a kor* című „szubjektív nemzedéktörténet” (a Dávid Gyula vezette kolozsvári Polis Könyvkiadónál 2005-ben), s a másik ez a mostani „Mit látsz egy íróasztalon?” – *Lászlóffy Aladár világa* című csaknem hetedfélszáz lapos elemző pályarajz (a Szondi György fémjelezte budapesti Napkút Kiadónál, Vincze Ferenc kiadói kötetszerkesztésében), amelyet a költő hetvenedik születésnapjának köszöntésekor mutatnak be impozáns ünnepség keretében a budai várban. Olyan műként, amely nem pusztán „a kisebbségi költőről, hanem a magyar költőről beszél, akinek minden bizonnyal kitüntetett helye van a kortárs magyar irodalom értékrendjében” – ahogyan Bánai János fogalmazott (Napút, 2007/9).

A bensőséges tárgyismeretet és az értelmezői szakszerűséget példásan összekapcsoló könyv roppant

korfelidéző adatgazdagsággal, hallatlan finom részletező körültekintéssel, egyszersmind rendkívüli társadalom- és szellemtörténeti érzékletességgel eleveníti meg egyrészt a hosszúra nyúlt romániai ötvenes évek lelki és kulturális közállapotait, azokat a küzdelmeket, amelyeket a színre lépő fiatal írók is – mint a Láng Gusztáv fogalma szerinti „erkölcsi ellenzék” részesei – a mindennemű gondolati-művészi nyitottság érvényre juttatása érdekében folytattak és vívtak meg a bornírt „proletkultos” diktátumok, cenzurális erőszakoskodások és megfélemlítések közegében és ellenében. Másrészt pedig azokat a belső költői világképfőmálós folyamatokat, amelyek a részben a klasszikus avantgárdizmus vagy aktivizmus kollektivisták (így frazeológiai értelemben a baloldali ideológémmel bizonyos fokig összerímelőnek hangzó) hitelvűségéből, részben a József Attila-i társadalomváltoztató kritikai racionalizmus, a Szabó Lőrinc-i tárgyias intellektualizmus progresszivitásából eredő szemléleti irányultságot sajátos módon asszimilálták, majd önálló és teljesen újszerű karaktervonásokkal kitágították. Hogy aztán lenyűgöző érzelmi és bölcséleti telítettségű, grandiózus szövegfolyamként bontakozzék ki az a sajátos líraiság, amely a csak Lászlóffyra jellemző poétikai dimenziókat és létszemléleti értékszférákat (Cs. Gyimesi Évával szólva: a „sokszögű tekintet” eredményét) kialakítja és meghatározza.

A közvetlenül valóságos téridő határait folytonosan meghaladó, az egyetemes emberi léttapasztalatok távlatait kozmikussá végtelenítő, a transzhistorikus élményvilág teljességét borzongató metafizikai szellemi univerzummá lényegítő költői látásmód valóban különös szuggesztivitással hatja át minden Lászlóffy-alkotás hangulati tartományát, és Széles Klára érzékeny észrevételek rengetegével bontja ki ennek minden vetületét. Azt, ahogyan ez a különféle korokat, történelmi helyzeteket, példateremtő szellemóriásokat vagy köznapi emberalakok özönét megjelenítő konkrét vagy látomásos emlékkaradat ráterjed a lírai művek egész spektrumára, a szabad- vagy hosszúverses poémáktól a prózaverseken át a klasszicizáló rímes, ritmikus, dalos alakzatokig, sőt „csasztuskáig”, aztán az epikus történetmondás novellisztikus, regényes (önéletrajzi vagy történelmi emlék- és tudatregényes), mitologikus, mesei-kalandos vagy éppen anekdotikus elbeszélői változatainak sokaságára, sőt a félreismerhetetlenül egyedi publicisztikus, esszéisztikus, krónikás-reflexív eszmefuttatások, gondolatindáztatások minden sziporkázó szövegfajtájára. Nagyívű horizontokat bejáró értéklátással mutatja be a monográfiáiról továbbá azt, amiképpen ez a szemé-

lyiségsokszorozó, az időtlen emberi eszmélet univerzalitását szimultán elvonatkoztató („madártávlati”) képzetek összevonásával és összeszikkasztásával megszólaltató, az ezerarcú szellem teljességvíziójára és egységvarázsára fogékony lírai alany, ez a virtuóz, parádés, belső izzású nyelvjátékokban megnyilatkozó határtalan szubjektivitás a hagyományosnak tekinthető értéktudatot (az örök emberminőségért, a nemzeti megmaradásért, a közösségi tradíciókért aggódó etikumot) olyan értelemsűrítő és jelentésvibráló nyelviséggel köti össze, amely a posztmodern intertextualitás, a sokszempontú szövegeköziség, a rájátszásos és áthallásos szövegeképítés legmaibb regisztereit is erőteljesen magába ölelheti. És arra is a szövegközeli, szoros olvasásmód (a „close reading”) révén derül fény, azt is motivikus mélyszerkezeti analízisek segítségével tárja fel Széles Klára, hogy a legjellegzetesebb Lászlóffy-metaforák, káprázatok, képek, képzetek, jelképek és fogalmak milyen metamorfózisokkal és milyen motívumsorokká, sőt jelentésszerű strukturális összefüggés-hálózatokká szövődnek az egyes művek asszociatív jelentéstartományában, meg az egész életmű sokdimenziós övezeteiben. A „szövegek szövetségét” megteremtő, a „képzetbeli ásatásokkal” és az életérdekű üzenetek folytonos vándoroltatásával a végső morális és létkérdéseket faggató intenzív (mert a műfaji keretekkel is szabadon bánó) költőiség a lehető legváltozatosabb viszonymódokban tárja, kaleidoszkópszerűen forgatja a maga alkotta képzet-tartalmakat. És ennek jár utána külön nagy fejezetekben is a monográfia szerzője, aki előzőleg már József Attila költői motívumrendszerét is önálló kötetben vizsgálta („...minden szervem óra”, 1980), s átfogó elméleti könyvében (*Van-e értelme a műértelmezésnek? Ha van, mi az?*, 1996) pedig általános érvényű perspektívákat adott a költői motívumkutatás lehetséges szemantikai és strukturális irányai számára. Mindezeket a teoretikus megfontolásokat bőven kamatoztatva sikerült a motívumfeltáró vizsgálódásokkal itt pontosan azt a gócpontját megragadni az értelmezett életműnek, amely felől ez a boltozatos Lászlóffy-féle szövegépítmény csakugyan bevilágítható vagy legalább érzékeltethető. S hogy egészen pontosan miféle láncolatokká szervesülnek az álom, az eső, a hó, a szoba, az ablak, a tükör, a madár, a kő, a vár, a torony és a többi metaforikus és metonimikus képzetei (és megannyi más, antropologikumhoz, históriához, természeti mindenséghez, év- és napszakokhoz fűződő alapmotívum komplex alkotórészei), azt a mélyreható fejtegetések mellett még az egyszerre tüzetes aprólékosággal és lucidus lényeglátással elkészített

magyarázó, illusztratív versszerkezeti ábrák is világosan és szemléletesen magyarázzák.

A Lászlóffy-írásművészet logikai, racionális verelességét hangsúlyozó interpretációk mellett az értő kritikusok hamar felhívták a figyelmet e költői magatartás és hanghordozás mögöttes szenvedélyminőségeire: az emberlény korokhoz kötött és mégis kortalan kulturális őserkékeiért hadakozó, hitvalló sorsbeszéd ihletett elementaritására. Szöcs István „logikai értekezés” és „orfikus hangütés” kettősségét emlegette már kezdetben, Láng Gusztáv szerint pedig ezeket a költeményeket „nemcsak az értelem sugallja, hanem az évezredek során mindig fenyegetett teljes emberiség önvédő indulata” is. Ez csap ki csak a groteszk-abszurd, ironikus, játékos transzfiguratív szókapcsolások szellemes, aforisztikus példáiból is, mint amilyen az, hogy: „a humánus eminenciája az ember evidenciája”. Mert a megtartó kulturális emlékezet – mítosz, tudás, műveltség, hit sohasem kizáró, hanem éppenséggel egymást erősítő eszmei-spirituális összessége – mindig elsődleges és magasabbrendű, mint az értékhiányos valóság; az „ordas-idők” után ránk köszöntő „patkány-idők”-ben sem adható fel az az emberi alternatívát kínáló társadalom- és civilizációkritikai attitűd, amely a pusztító devalváció minden egyes jelenségére felrázó erővel képes figyelmeztetni – a művészi szó igazsága által. És Széles Klára árnyaltan határozott vonásokkal vázolja fel az életműnek ezt az arculatát is – így összegezve: „Mit látsz egy íróasztalon? Egy olyanfajta íróasztalon, mint amilyen Lászlóffy Aladáré? Többek közt »tükröt« is. Tükröt önmagadról, a világról, a világodról. A világról: mint történelemről, mint a történelem állandó tanulságairól és tanulságtalanságairól. Az állandó csatáról, hogy az előbbi legyen a győztes. Állandó ütközet, akkor is, ha nem bunkó, ágyú, vagy karabély, atombomba a fegyver, hanem csupán egy toll. Az íróasztalánál feszülten gondolkodó tudja és átéli, hogy »... az igazi történelem a sejtjeinkbe, a reflexeinkbe ivódott emlékezés; nem könyvből tanuljuk, hanem a vérünkbe köti valami titkos hemoglobint.«” Képviselem az emberi tartás modelljét: az életjel, az élni akarás, a felelősségtudat parancsát, s közvetítve a mindenkori szabadság és méltóság üzenetét.

Az igaz ember és író tehát betölti hivatását, miként ez a kivételes teljesítményt reprezentáló munka is. Amely mint monografikus szakkönyv és eszméletető olvasmány egyaránt nagy érdeklődésre és elismerésre tarthat számot.

Bertha Zoltán